

Н. В. Шуренок

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент О. М. Мосейчук*

Явище вербальної маніпуляції та його складові

Інтерес лінгвістів [1; 2; 8] до феномену маніпуляції зумовлений тим, що маніпулятивний вплив здійснюється за допомогою природної мови і реалізується завдяки конкретним стратегіям та тактикам спілкування. Сьогодні мовна маніпуляція розглядається у міжособистісному спілкуванні [3], у політичному дискурсі [4], особливої уваги набувають психологічні [5] та етичні [6] аспекти зазначеного явища.

Маніпуляція є прихованим впливом, *факт якого має залишитися непоміченим об'єктом маніпуляції* [3: 104]. Є. Л. Доценко, проаналізувавши значну кількість дефініцій терміну «маніпуляція» у вітчизняних та зарубіжних працях (Б. Н. Бессонов, Д. А. Волкогонов, Р. Гудін, О. Т. Йокояма, Л. Прото, У. Рікер, Дж. Рудінов, В. Н. Сагатовський, Г. Шіллер, Э. Шостром, П.У. Робінсон), пропонує своє визначення цього терміну: «Маніпуляція – це вид психологічного впливу, вправне здійснення котрого призводить до прихованого спонукання в іншої людини намірів, котрі не співпадають з її актуальними бажаннями <...> Маніпуляція – це психологічний вплив, спрямований на зміну напрямку активності іншої людини, здійснений настільки вміло, що залишається поза її увагою» [5: 59-60].

Суть маніпулятивного впливу полягає у вмілому перекладанні відповідальності за здійснення вчинків на адресата, щоб у нього склалась ілюзія самостійно прийнятого рішення за умов наявності свободи вибору.

Під вербальною маніпуляцією розуміють використання мовних засобів для здійснення психологічного впливу на адресата, метою якого є приховане укорінення у психіці адресата певних відношень та установок. Маніпулятивний вплив як предмет лінгвістичного дослідження має свої особливості [1: 106]. При розгляді маніпуляції лінгвістика зосереджує свою увагу на процесі здійснення впливу, на тих мовних засобах, які

обираються для забезпечення його ефективності. Вербальна маніпуляція здійснюється шляхом свідомого і цілеспрямованого використання тих чи інших особливостей побудови і застосування мовних висловів. Хоча, слід також звернути увагу на випадки неусвідомленої маніпуляції під час комунікації, коли мовець (автоматично, підсвідомо і, навіть, випадково) використовує певні маніпулятивні схеми і лише згодом усвідомлює перлокутивний ефект.

Слід також зазначити, поняття маніпуляції поступово втрачає абсолютне негативне забарвлення. Мовна маніпуляція є також необхідною ознакою повсякденного спілкування людей, наприклад, у сфері виховання, навчання, робітничих відносин тощо. Явище маніпуляції за аналогією до явища брехні є необхідним механізмом, що утворився в процесі еволюції і забезпечує гнучкість комунікативної взаємодії.

Отже, вербальна маніпуляція уможливорює імпліцитне проникнення у когнітивну систему реципієнта з подальшою зміною його поведінкової діяльності шляхом вмілого використання певних мовних ресурсів [2: 99; 10: 25; 11]. Значна роль під час планування маніпулятивної діяльності належить селекції стратегій з урахуванням особливостей конкретної ситуації. *Стратегія* є процесом розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата. Стратегія полягає в тому, щоб уміти моделювати ситуацію за допомогою певних маніпулятивних тактик. У межах однієї стратегії можна виділити декілька мовленнєвих тактик, що працюють на неї. *Тактика* визначається використанням конкретних мовних засобів для здійснення маніпуляції. Тактика, з одного боку, є формальною сукупністю мовних засобів, а з іншого – це мікростратегія, шлях реалізації інтенції мовця на мікрорівні [9: 96–97; 4: 17].

У сучасній лінгвістичній науці поняття стратегії та тактики використовуються достатньо широко й активно у зв'язку з аспектом мовленнєвої діяльності. В лінгвопрагматиці існують найрізноманітніші підходи до розуміння стратегії та тактики в залежності від матеріалу дослідження. Під мовленнєвою стратегією ми розуміємо «сукупність запланованих мовцем задалегідь теоретичних ходів, які реалізуються в ході

комунікативного акту та направлені на досягнення комунікативних цілей» [7: 18], а термін «мовленнєва тактика» розглядається «в якості сукупності практичних ходів в реальному процесі мовленнєвої взаємодії» [7: 19].

Спрямованість різних тактичних прийомів на досягнення конкретної комунікативної мети вибудовується в загальну стратегію розмови, і в цьому тлумаченні комунікативна стратегія і тактика є взаємопов'язаними. Обізнаність мовця у стратегічному та тактичному планах комунікації, вміння відчувати ситуацію та перелаштовуватись свідчить про його маніпулятивну компетенцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти / Р.М.Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987. – С. 95-111.

2. Быкова О. Языковое манипулирование // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. Вып. 1(8). – Красноярск–Ачинск, 1999. – С. 99-103.

3. Гурочкина А.Г. Некоторые виды речевых манипуляций в межличностном общении // *Studia linguistica: Когнитивные и коммуникативные функции языка*. СПб., 2005. – С. 103-109.

4. Дмитрук Ольга Вікторівна. Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000-2005 років) : дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006.

5. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – Москва: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.

6. Кара–Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. – Библиотека Альдебаран: <http://lib.aldebaran.ru>. – 535 с.

7. Ключев Е.В. Речевая коммуникация : учеб.пособие для университетов и вузов / Е.В.Ключев. – М.: ПРИОР, 2002. – 210 с.

8. Копнина Г. А. Речевое манипулирование: Учебное пособие – 2-е изд. – Москва: Флинта, 2008. – 176 с.

9. Фадеева Е. В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале современного английского языка): Дис. канд.

филол. наук: 10.02.04 / Киевский гос. лингвистический ун-т. – К., 2000. – 194 с.

10. Duden – Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. – Mannheim, 2003. – 128 S.

11. Meyers Lexikon Online. – Режим доступу: <http://lexikon.meyers.de>

О. В. Щербак

Миколаївський національний університет імені

В. О. Сухомлинського

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент О. Є. Дем'яненко

**Урахування національних стереотипів у рамках
кроскультурної підготовки майбутніх вчителів іноземної
МОВИ**

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство розвивається по шляху розширення взаємозв'язку й взаємодії різних країн, народів та культур. Ця тенденція поширилася у всіх сферах людської діяльності, зокрема, це спостерігається і в освітніх програмах. Тепер основним завданням вчителя іноземної мови стало не лише навчити учнів граматики та лексики певної мови, а також продемонструвати особливості національного мовленнєвого етикету, прийомів та стратегій мовленнєвої поведінки народу, мова якого вивчається. Так виникає поняття міжкультурної комунікації, що веде до взаєморозуміння та ефективної співпраці під час діалогу між представниками різних лінгвокультурних спільнот.

Культура як показник самоідентифікації мовної особистості змушена постійно звертатися до своїх надбань у минулому або спиратися на досвід сусідніх культур. Таким чином, відкрите існування культур у поліетнічному суспільстві веде до формування світової картини світу, на основі якої й здійснюється навчання іноземної мови. Тому сучасні освітні програми передбачають вивчення тактик міжнаціонального спілкування, що поліпшить та полегшить процес вивчення мови. Звичайно, що це потребує висококваліфікованих спеціалістів, якими і мають бути вчителі іноземної мови.